

حقوق خانواده

تألیف

دکتر محمد روشن

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

سرشناسه	: روشن، محمد، ۱۳۴۲-
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق خانواده / تالیف محمد روشن
مشخصات نشر	: تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۵۲۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۱-۸۲۳-۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: حقوق خانواده
موضوع	: قانون مدنی - - ایران
موضوع	: حقوق خانواده (فقه)
موضوع	: خانواده- - جنبه‌های مذهبی- - اسلام
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۰ ج ۷/۹۴/۱/۹۴ KMH۵۴۰
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۶/۵۵۰ ۱۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۴۶۲۵۴۸

عنوان کتاب: حقوق خانواده

مؤلف: دکتر محمد روشن

ناشر: انتشارات جنگل، جاودانه

ناظر فنی: امین لشکری

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۰

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰۰ ریال با جلد نفیس

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۱-۸۲۳-۸

email://Info@junglepub.org

http://www.junglepub.org

تلفن: ۰۹-۶۶۴۸۶۱۱۵، ۰۶۶۴۸۲۸۳-۰۲۱

۰۳۱۱-۳۲۰۵۰۶۷، ۰۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

فهرست مطالب

علامیت اختصاری.....س

دیباجه.....ف

فصل اول: خانواده در دیدگاه‌های مختلف.....۱

مبحث اول: خانواده از دیدگاه قرآن و سنت.....۳

گفتار اول: کرامت‌ذاتی انسان.....۳

گفتار دوم: جامعه‌گرایی.....۵

گفتار سوم: ضرورت زمین.....۶

گفتار چهارم: زوجیت قاعده جهانی.....۷

بند اول: زوجیت تکوینی و تشریعی.....۷

بند دوم: لزوم زوجیت.....۸

گفتار پنجم: تمکن و ازدواج.....۹

گفتار ششم: همتایی.....۹

گفتار هفتم: انتخاب همسر.....۱۰

بند اول: مستحبات نکاح.....۱۱

بند دوم: مکروهات نکاح.....۱۲

گفتار هشتم: اجتناب از فریب.....۱۲

گفتار نهم: رعایت حریم خانواده.....۱۳

گفتار دهم: حقوق متقابل زوجین.....۱۴

گفتار یازدهم: تقسیم وظایف در خانواده.....۱۵

گفتار دوازدهم: حفظ نهاد خانواده.....۱۵

گفتار سیزدهم: رحمت و مودت در خانواده.....۱۶

گفتار چهاردهم: خانواده پوششی برای کاستی‌ها.....۱۷

مبحث دوم: کودک.....۱۸

گفتار اول: حقوق متقابل والدین و کودکان.....۱۸

گفتار دوم: حق حیات کودک.....۱۹

بند اول: حق حیات.....۱۹

بند دوم: حمایت از حق حیات.....۱۹

- بند سوم: محقون الدم ۲۰
- بند چهارم: نهی از قتل کودک ۲۰
- بند پنجم: کودک در آیات الهی ۲۱
- بند ششم: حق حیات کودک در مرحله استعدادی ۲۱
- گفتار سوم: کودک در اسناد ملی و فراملی ۲۲
- بند اول: کلیات حقوق کودک ۲۲
- بند دوم: حقوق کودک بر اساس اسناد توسعه ۲۳
- بند سوم: حقوق کودک در قوانین موضوعه داخلی ۲۴
- بند چهارم: حقوق کودک در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۲۶
- بند پنجم: منع انواع بهره کشی از کودکان ۲۸
- مبحث سوم: خانواده در اسناد بین المللی ۳۰
- گفتار اول: حق بر زندگی خانوادگی از منظر حقوق بشر ۳۱
- گفتار دوم: فهرست اسناد بین المللی و منطقه ای برای حمایت و ارتقای خانواده ۳۳
- بند اول: سازمان ملل متحد ۳۳
- بند دوم: اتحادیه آفریقا ۳۴
- بند سوم: شورای اروپا ۳۴
- بند چهارم: اتحادیه اروپا ۳۴
- بند پنجم: اتحادیه عرب ۳۴
- بند ششم: حقوق بشر اسلامی ۳۴
- بند هفتم: سازمان کشورهای آمریکایی ۳۴
- مبحث چهارم: خانواده و جهانی شدن ۳۵
- گفتار اول: اسلام و جهانی شدن ۳۶
- گفتار دوم: سؤالات اساسی جهانی شدن ۳۷
- گفتار سوم: خانواده از منظر قانون اساسی ۳۸
- گفتار چهارم: اهداف جهانی شدن حقوق ۳۹
- بند اول: وجوه منفی جهانی شدن ۳۹
- بند دوم: وجوه مثبت جهانی شدن ۴۰
- گفتار پنجم: ابعاد دینی، فرهنگی، عاطفی و اخلاقی خانواده ۴۰
- بند اول: ضرورت حفاظت از فرهنگ ها ۴۰
- بند دوم: تقدس خانواده ۴۱
- بند سوم: عاطفی بودن روابط خانواده ۴۱

بند چهارم: جداسازی تدبیر منزل از سیاست مدن.....	۴۲
بند پنجم: تنظیم روابط خانواده بر اساس اخلاق.....	۴۲
گفتار ششم: موانع فرهنگی جهانی شدن.....	۴۲
بند اول: حقوق خانواده و دین.....	۴۳
بند دوم: حقوق خانواده و فرهنگ.....	۴۳
بند سوم: حقوق خانواده و سنت‌ها، آداب، رسوم ملی و محلی.....	۴۳
بند چهارم: نهادینه شدن خانواده در هر جامعه.....	۴۳
بند پنجم: ریشه تاریخی خانواده.....	۴۴
گفتار هفتم: موانع حقوقی جهانی شدن.....	۴۴
بند اول: رعایت اخلاق حسنه به عنوان قانون آمره.....	۴۴
بند دوم: رعایت نظم عمومی به عنوان قانون آمره.....	۴۵
بند سوم: حکومت قوانین مربوط به احوال شخصیه.....	۴۵
بند چهارم: قانون حاکم بر روابط زوجه.....	۴۶
بند پنجم: قانون حاکم بر روابط ابویین و اولاد.....	۴۶
بند ششم: تابعیت بر اساس سیستم خاک و خون.....	۴۶
گفتار هشتم: لزوم احیا و حفظ خانواده.....	۴۶
بند اول: حفظ ملت و نهاد خانواده.....	۴۷
بند دوم: خانواده واحد بنیادین جامعه.....	۴۷
بند سوم: خانواده اولین واحد آموزشی.....	۴۷
بند چهارم: بهترین دوره آموزشی در اختیار خانواده.....	۴۷
بند پنجم: خانواده اولین نهاد حمایتی.....	۴۷
بند ششم: خانواده اولین مکتب آموزش تعاون و فداکاری.....	۴۹
بند هفتم: علاقمندی بیشتر افراد متأهل به فعالیت‌های اقتصادی.....	۴۹
مبحث پنجم: لزوم تدوین منشور خانواده در ایران و جهان.....	۵۰
گفتار اول: لزوم تدوین منشور خانواده در مجامع جهانی.....	۵۱
گفتار دوم: لزوم تدوین منشور خانواده اسلامی ایرانی.....	۵۱
فصل دوم: نکاح و آثار آن.....	۵۳
مبحث اول: دولت و خانواده.....	۵۵
مبحث دوم: معنا و تعریف نکاح.....	۵۸
گفتار اول: معنای لغوی.....	۵۸

۵۸	گفتار دوم: تعریف
۵۸	گفتار سوم: تعریف نکاح در حقوق موضوعه
۵۹	گفتار چهارم: تعریف جامعه‌شناختی نکاح
۶۰	مبحث سوم: انواع خانواده
۶۰	گفتار اول: خانواده هسته‌ای
۶۰	گفتار دوم: خانواده گسترده
۶۱	مبحث چهارم: تعریف قرابت و اقسام آن
۶۱	گفتار اول: قرابت نسبی
۶۱	گفتار دوم: قرابت سببی
۶۳	گفتار سوم: قرابت رضاعی
۶۴	گفتار چهارم: تولیدمثل مصنوعی و نسب ناشی از آن
۶۵	بند اول: تولیدمثل مصنوعی
۶۵	بند دوم: لقاح مصنوعی
۶۷	بند سوم: شبیه‌سازی
۷۰	بند چهارم: ماهیت نسب
۷۱	بند پنجم: آیا در تحقق نسب، آمیزش جنسی (دخول) شرط است؟
۷۳	بند ششم: رابطه بین حکم تکلیفی و حکم وضعی تولیدمثل مصنوعی
۷۸	بند هفتم: انتساب طفل متولد از تولیدمثل مصنوعی
۸۴	مبحث پنجم: انواع نکاح
۸۴	گفتار اول: نکاح دائم
۸۴	گفتار دوم: نکاح موقت
۸۵	بند اول: عدم محدودیت
۸۵	بند دوم: رعایت حرمت
۸۵	بند سوم: حقوق فرزندان
۸۵	بند چهارم: انحصار این نوع نکاح به ایران
۸۶	گفتار سوم: تفاوت‌های نکاح دائم و موقت
۸۶	بند اول: ثبت واقعه نکاح
۸۶	بند دوم: دوام و توقیت
۸۷	بند سوم: تعیین مهر
۸۸	بند چهارم: نفقه
۸۸	بند پنجم: انحلال نکاح

بند ششم: مدت عده.....	۸۸
بند هفتم: توارث.....	۸۸
بند هشتم: سقف عددی.....	۹۰
مبحث ششم: آثار نکاح.....	۹۲
گفتار اول: روابط زوجین.....	۹۴
بند اول: تکالیف مشترک زوجین.....	۹۴
بند دوم: حقوق و تکالیف اختصاصی زوجین.....	۹۸
گفتار دوم: روابط مالی زن و شوهر.....	۱۰۵
بند اول: نفقه.....	۱۰۵
بند دوم: فلسفه وجودی نفقه.....	۱۰۶
بند سوم: تعریف حقوقی.....	۱۰۷
بند چهارم: امتیازات نفقه زوجه بر نفقه اقارب.....	۱۱۲
بند پنجم: ماهیت نفقه زوجه.....	۱۱۲
بند ششم: میزان نفقه.....	۱۱۴
بند هفتم: حق و تکلیف نفقه در دوران عقد و قبل از تشکیل زندگی مستقل.....	۱۱۵
بند هشتم: نفقه در عده وفات.....	۱۱۸
بند نهم: ضمانت اجرای حق نفقه.....	۱۱۸
گفتار سوم: استقلال مالی زن.....	۱۱۹
مبحث هفتم: مهر.....	۱۲۰
گفتار اول: ماهیت مهر.....	۱۲۰
گفتار دوم: تعیین مهر.....	۱۲۲
گفتار سوم: انواع مهر.....	۱۲۳
بند اول: مهرالمسمی.....	۱۲۳
بند دوم: مهرالمثل.....	۱۲۵
بند سوم: مهرالمتعه.....	۱۲۶
بند چهارم: مهر السنه.....	۱۲۷
گفتار چهارم: مالکیت زوجه نسبت مهر.....	۱۲۸
گفتار پنجم: ابراء مهریه پیش از نزدیکی.....	۱۲۹
گفتار ششم: مهریه در عرف امروزی.....	۱۳۰
گفتار هفتم: کم یا زیاد کردن مهر پس از عقد نکاح.....	۱۳۱
گفتار هشتم: جهیزیه.....	۱۳۲

- گفتار نهم: اجرت‌المثل کارهایی که زوجه در منزل شوهر انجام می‌دهد..... ۱۳۲
- گفتار دهم: بطلان مهر..... ۱۳۳
- گفتار یازدهم: حق حبس..... ۱۳۳
- بند اول: سقوط حق حبس به دلیل مدت‌دار بودن مهریه..... ۱۳۵
- بند دوم: سقوط حق حبس به دلیل قیام زن به انجام وظایف زناشویی..... ۱۳۶
- بند سوم: سقوط حق حبس به دلیل بیماری خاص در زوجه..... ۱۳۶
- مبحث هشتم: توارث، اجرت‌المثل، نخله و تمکین..... ۱۳۷
- گفتار اول: اجرت‌المثل و نخله..... ۱۳۷
- بند اول: اجرت‌المثل..... ۱۳۷
- بند دوم: نخله..... ۱۳۸
- گفتار دوم: جواز عدم تمکین..... ۱۵۰
- بند اول: خوف ضرر بدنی، مالی و شرافتی..... ۱۵۰
- بند دوم: تعقیب کیفری زوج در جرم ترک انفاق زوجه..... ۱۵۱
- بند سوم: زوجه مطلقه رجعی..... ۱۵۲
- بند چهارم: زوجه مطلقه بائن حامل..... ۱۵۳
- مبحث نهم: شغل زن..... ۱۵۶
- گفتار اول: فلسفه و مبانی اشتغال زن..... ۱۵۷
- گفتار دوم: پیشینه تاریخی اشتغال زنان..... ۱۵۹
- گفتار سوم: شناخت وضع موجود و خاستگاه آن..... ۱۶۲
- گفتار چهارم: اشتغال زنان در کتاب و سنت..... ۱۶۸
- بند اول: کتاب..... ۱۶۸
- بند دوم: سنت..... ۱۷۱
- گفتار پنجم: محدودیت‌ها و استثنائات..... ۱۷۳
- بند اول: شهادت..... ۱۷۳
- بند دوم: ارث، دیه و طلاق..... ۱۷۳
- بند سوم: تصدی مسؤولیت‌های عمومی..... ۱۷۵
- بند چهارم: اهلیت زن..... ۱۷۵
- بند پنجم: اهلیت زن برای تصدی ریاست عامه و قضا..... ۱۷۶
- مبحث دهم: ولایت پدر و جد پدری در عقد نکاح دختر باکره..... ۱۷۷
- گفتار اول: بررسی فقهی..... ۱۷۷
- بند اول: استقلال دختر رشیده در عقد نکاح..... ۱۷۸

بند دوم: سقوط ولایت ولی در صورت ممانعت از تزویج با کفو وی.....	۱۷۹
گفتار دوم: بررسی حقوقی.....	۱۷۹
بند اول: تحلیل و بررسی ماده ۱۰۴۳ ق.م سابق (مصوب ۱۳۱۳).....	۱۷۹
بند دوم: تحلیل و بررسی ماده ۱۰۴۳ ق.م (اصلاحی ۱۳۷۰/۸/۱۴).....	۱۸۰

فصل سوم: شرط ضمن عقد عدم ازدواج مجدد در نکاح و آثار آن..... ۱۸۳

مبحث اول: شرط عدم ازدواج مجدد در فقه امامیه.....	۱۸۶
گفتار اول: قائلین به بطلان شرط.....	۱۸۶
بند اول: وضعیت عقد.....	۱۸۷
بند دوم: بطلان شرط و عقد.....	۱۸۷
بند سوم: بطلان شرط و صحت عقد.....	۱۸۷
بند چهارم: بطلان شرط و صحت عقد، احتمال فساد مهر.....	۱۸۷
گفتار دوم: قائلین به صحت شرط.....	۱۸۸
بند اول: اثر صحت شرط.....	۱۸۸
بند دوم: لازم‌الوفا بودن شرط.....	۱۸۹
مبحث دوم: تخلف از شرط.....	۱۹۱
گفتار اول: بررسی صحت یا عدم صحت شرط عدم ازدواج مجدد.....	۱۹۱
بند اول: ماهیت مشروط به.....	۱۹۱
بند دوم: منظور از تحریم حلال در قاعده.....	۱۹۲
بند سوم: نظریه حق یا حکم بودن مشروط به.....	۱۹۲
بند چهارم: بر مبنای ماهیت شرط.....	۲۰۱
گفتار دوم: شرط عدم ازدواج مجدد در حقوق موضوعه.....	۲۰۳
بند اول: قائلین به بطلان شرط.....	۲۰۳
بند دوم: قائلین به صحت شرط.....	۲۰۳
بند سوم: ضمانت اجرای تخلف شرط.....	۲۰۴

فصل چهارم: انحلال نکاح بر اساس عیوب و سایر شرایط موجب فسخ..... ۲۰۷

مبحث اول: انحلال نکاح.....	۲۰۹
گفتار اول: موارد انحلال نکاح.....	۲۰۹
بند اول: موارد انحلال در عقد موقت.....	۲۱۰
بند دوم: موارد انحلال در عقد دائم.....	۲۱۱
بند سوم: موارد مشترک انحلال نکاح در عقد دائم و موقت.....	۲۱۲

۲۱۴	گفتار دوم: بررسی تفاوت و شباهت فسخ با طلاق
۲۱۴	بند اول: شباهت فسخ نکاح با طلاق
۲۱۵	بند دوم: تفاوت فسخ نکاح با طلاق
۲۱۸	مبحث دوم: فسخ نکاح
۲۱۹	گفتار اول: عیوب موجب فسخ نکاح
۲۲۱	بند اول: شرایط و آثار اجرای خیار فسخ
۲۲۲	بند دوم: عیوب مشترک موجب فسخ بین زن و مرد
۲۲۵	بند سوم: عیوب اختصاصی
۲۲۹	گفتار دوم: سایر موارد موجب فسخ نکاح (تدلیس، تخلف از شرط صفت)
۲۲۹	بند اول: فسخ به جهت تدلیس
۲۳۴	بند دوم: تخلف از شرط صفت
۲۳۶	بند سوم: توسعه و توضیح موارد فسخ نکاح

فصل پنجم: انحلال نکاح با طلاق و انواع آن، در حقوق داخلی و خارجی..... ۲۴۱

۲۴۲	مبحث اول: طلاق
۲۴۲	گفتار اول: معنای لغوی و تعریف طلاق
۲۴۲	بند اول: معنای لغوی طلاق و رجوع
۲۴۲	بند دوم: تعریف طلاق
۲۴۵	گفتار دوم: طلاق در فقه
۲۴۵	گفتار سوم: طلاق در قوانین موضوعه
۲۴۶	گفتار چهارم: ویژگی‌های تأسیس حقوقی طلاق
۲۴۷	گفتار پنجم: بررسی تطبیقی طلاق در قوانین موضوعه کشورهای اسلامی و غیر اسلامی
۲۴۸	گفتار ششم: انواع طلاق
۲۴۸	بند اول: طلاق بائن
۲۵۰	بند دوم: طلاق رجعی
۲۵۰	بند سوم: طلاق عدی
۲۵۱	بند چهارم: طلاق توافقی
۲۶۸	بند پنجم: طلاق قضایی
۲۷۶	گفتار هفتم: طلاق در مذاهب اربعه
۲۷۷	مبحث دوم: طلاق در ایران و سایر کشورها
۲۷۷	گفتار اول: طلاق از منظر قوانین ماهوی و شکلی در حقوق موضوعه ایران

بند اول: قوانین ماهوی.....	۲۷۷
بند دوم: قوانین شکلی.....	۲۷۹
بند سوم: تحلیل و بررسی قوانین شکلی.....	۲۸۱
گفتار دوم: بررسی تطبیقی طلاق در کشورهای دیگر.....	۲۸۸
بند اول: کشورهای اسلامی.....	۲۸۹
بند دوم: طلاق در کشورهای غیر اسلامی.....	۲۹۸
گفتار سوم: قوانین مصوب در حوزه خانواده و نقش آن در استحکام یا ترزل.....	۳۱۸
بند اول: قوانین، مصوبه‌ها و اصلاحات در قوانین از بدو قانونگذاری تا پیروزی انقلاب در	
حوزه حقوق خانواده.....	۳۱۹
بند دوم: قوانین، مصوبه‌ها و اصلاحات به عمل آمده از ۵۷/۱۱/۲۲ تا کنون در مورد حقوق	
خانواده.....	۳۲۰
گفتار چهارم: طلاق در آینه آمار.....	۳۲۶
بند اول: آمار طلاق در ایران.....	۳۲۶
بند دوم: آمار طلاق در کشورهای منطقه.....	۳۳۰
بند سوم: آمار طلاق در کشورهای غربی.....	۳۳۲

فصل ششم: ولایت، قیمومت و حضانت ۳۳۳

مبحث اول: ولایت قهری.....	۳۳۶
گفتار اول: ولایت و مفهوم آن.....	۳۳۶
بند اول: مفهوم ولایت.....	۳۳۶
بند دوم: اقسام ولایت.....	۳۳۷
بند سوم: اشخاص تحت ولایت (مولی علیه).....	۳۳۸
بند چهارم: دارندگان حق ولایت.....	۳۴۰
گفتار دوم: بررسی ولایت مادر بر فرزند در فقدان پدر.....	۳۴۴
بند اول: تاریخچه ولایت قهری.....	۳۴۵
بند دوم: مبانی قائلین به ولایت اولیای قهری.....	۳۴۵
بند سوم: ولایت مادر بر فرزند.....	۳۴۵
گفتار سوم: وظایف و حدود اختیارات ولی.....	۳۴۸
بند اول: محدودیت‌های ولی در اداره اموال مولی علیه.....	۳۵۰
بند دوم: ولایت در نکاح.....	۳۵۳
بند سوم: نکاح سفیه.....	۳۵۶

- بند چهارم: نکاح شخص مجنون ۳۵۷
- گفتار چهارم: اجرت ولی قهری ۳۵۸
- گفتار پنجم: تعیین وصی به وسیله قیم ۳۵۹
- گفتار ششم: سقوط ولایت ولی قهری و موارد آن ۳۶۰
- بند اول: عزل ولی قهری ۳۶۰
- بند دوم: انعزال ولی قهری ۳۶۱
- مبحث دوم: قیمومت ۳۶۴
- گفتار اول: کلیات و تعاریف ۳۶۴
- گفتار دوم: ویژگی‌های قیم ۳۶۴
- گفتار سوم: اشخاص تحت قیمومت ۳۶۶
- گفتار چهارم: دادگاه صالح، نصب قیم و ناظر ۳۶۷
- بند اول: دادگاه صالح ۳۶۷
- بند دوم: درخواست نصب قیم به وسیله دادستان ۳۶۸
- بند سوم: نصب قیم و ناظر ۳۶۹
- گفتار پنجم: تکالیف، اختیارات و حقوق قیم ۳۷۱
- بند اول: اداره امور غیرمالی محجور ۳۷۲
- بند دوم: اداره اموال و حقوق مالی محجور ۳۷۴
- بند سوم: معاملات قیم راجع به اموال محجور ۳۷۷
- بند چهارم: حق الزحمه قیم و سایر هزینه‌ها ۳۷۹
- گفتار ششم: ضمانت اجرای قواعد قیمومت ۳۸۰
- بند اول: اخذ تضمین از قیم ۳۸۰
- بند دوم: نظارت بر اعمال قیم ۳۸۱
- بند سوم: مسؤولیت مدنی قیم ۳۸۱
- گفتار هفتم: پایان قیمومت ۳۸۲
- بند اول: عزل ۳۸۲
- بند دوم: جنون و سفه ۳۸۳
- بند سوم: ازدواج ۳۸۳
- بند چهارم: استعفاء ۳۸۳
- بند پنجم: اعاده ولایت ۳۸۳
- مبحث سوم: حضانت ۳۸۵
- گفتار اول: تعریف حضانت ۳۸۶

گفتار دوم: نسب و اقسام آن.....	۳۸۶
بند اول: تعریف.....	۳۸۶
بند دوم: اقسام نسب.....	۳۸۷
بند سوم: ارکان نسب.....	۳۸۷
گفتار سوم: حضانت موضوع حق و تکلیف ابوين.....	۳۹۰
بند اول: حضانت به عنوان تکلیف.....	۳۹۰
بند دوم: آثار تکلیف.....	۳۹۱
گفتار چهارم: اشخاص عهده‌دار حضانت.....	۳۹۱
بند اول: حضانت تکلیف مشترک زوجین در دوران ازدواج.....	۳۹۱
بند دوم: حضانت بعد از فوت یکی از والدین.....	۳۹۳
بند سوم: حضانت پس از طلاق.....	۳۹۴
گفتار پنجم: وظایف حضانت کننده، مدت، حقوق طرف مقابل، موانع و ضمانت اجرای آن.....	۳۹۷
بند اول: ترضیع.....	۳۹۷
بند دوم: نفقه و حضانت.....	۳۹۸
بند سوم: مدت حضانت.....	۳۹۹
بند چهارم: حق ملاقات.....	۴۰۰
بند پنجم: شرایط و موانع حضانت.....	۴۰۱
بند ششم: ضمانت اجرا.....	۴۰۳

فصل هفتم: تولیدمثل به روش‌های مصنوعی و نوین..... ۴۰۷

مبحث اول: تعریف و تاریخچه تلقیح مصنوعی.....	۴۰۸
گفتار اول: تعریف تلقیح مصنوعی.....	۴۰۸
گفتار دوم: تاریخچه.....	۴۰۹
مبحث دوم: اهدای گامت و جنین از نظر فقهی.....	۴۱۰
گفتار اول: قانون نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور.....	۴۱۱
گفتار دوم: بررسی تلقیح مصنوعی خارج از رحم با اسپرم شوهر.....	۴۱۲
بند اول: قائلین به جواز لقاح مصنوعی با اسپرم شوهر.....	۴۱۲
بند دوم: قائلین به حرمت لقاح مصنوعی با اسپرم شوهر.....	۴۱۴
گفتار سوم: بررسی تلقیح مصنوعی با اسپرم اجنبی.....	۴۱۴
بند اول: قائلین به جواز لقاح مصنوعی با اسپرم اجنبی.....	۴۱۵
بند دوم: قائلین به حرمت لقاح مصنوعی با اسپرم اجنبی.....	۴۱۵

- گفتار چهارم: اهدای تخمک و جنین..... ۴۱۸
 مبحث سوم: اهدای گامت و جنین از نظر حقوقی..... ۴۱۹
 گفتار اول: تاریخچه قانونگذاری در ایران..... ۴۲۰
 گفتار دوم: تاریخچه قانونگذاری در سایر کشورها..... ۴۲۳
 گفتار سوم: بررسی تلقیح مصنوعی خارج از رحم با اسپرم شوهر..... ۴۲۴
 گفتار چهارم: بررسی تلقیح مصنوعی با اسپرم اجنبی..... ۴۲۶
 گفتار پنجم: بررسی حقوقی اهدای تخمک و جنین..... ۴۲۸
 بند اول: اهدای تخمک..... ۴۲۸
 بند دوم: اهدای جنین..... ۴۲۹

فصل هشتم: شبیه سازی انسان..... ۴۳۳

- مبحث اول: مفهوم، اهداف، انواع و ابهامات شبیه سازی..... ۴۳۵
 گفتار اول: مفهوم شبیه سازی..... ۴۳۵
 گفتار دوم: اهداف شبیه سازی..... ۴۳۶
 گفتار سوم: انواع شبیه سازی..... ۴۳۶
 گفتار چهارم: ابهامات اخلاقی، فقهی و حقوقی شبیه سازی درمانی..... ۴۳۷
 مبحث دوم: شبیه سازی انسانی (شبیه سازی مولد)..... ۴۳۹
 گفتار اول: ابهامات اخلاقی، فقهی و حقوقی شبیه سازی انسانی (مولد)..... ۴۳۹
 گفتار دوم: مشروعیت یا عدم مشروعیت شبیه سازی انسانی..... ۴۳۹
 بند اول: دیدگاه علمای اهل سنت..... ۴۳۹
 بند دوم: گزارش و نقد و بررسی دیدگاه علمای امامیه..... ۴۴۰
 مبحث سوم: شبیه سازی مولد در حقوق ایران..... ۴۴۴
 گفتار اول: قانون..... ۴۴۴
 گفتار دوم: نظم عمومی..... ۴۴۴
 گفتار سوم: اخلاق حسنه در حوزه شبیه سازی انسانی..... ۴۴۵

فصل نهم: تغییر جنسیت..... ۴۴۷

- مبحث اول: تغییرات، تاریخچه، آمار و امکان و قوعی آن..... ۴۴۹
 گفتار اول: تغییرات دگر جنسیت جویی..... ۴۴۹
 گفتار دوم: تاریخچه..... ۴۵۰
 گفتار سوم: آمار..... ۴۵۱
 گفتار چهارم: تعریف تغییر جنسیت..... ۴۵۱

۴۵۱.....	بند اول: ملاک تعیین جنسیت
۴۵۲.....	بند دوم: تجویز یا تحریم
۴۵۳.....	گفتار پنجم: امکان تغییر جنسیت و دلایل موجهه آن
۴۵۳.....	بند اول: اصل ۱۶۷ قانون اساسی
۴۵۳.....	بند دوم: استفتائات
۴۵۳.....	بند سوم: اصول عملیه و قواعد فقهی
۴۵۵.....	مبحث دوم: حقوق متأثر از جنسیت
۴۵۵.....	گفتار اول: ارث
۴۵۵.....	گفتار دوم: ولایت بر فرزند
۴۵۷.....	مبحث سوم: وضعیت حقوق و تکالیف
۴۵۷.....	گفتار اول: انحلال نکاح
۴۵۷.....	گفتار دوم: مهریه
۴۵۸.....	گفتار سوم: نفقه
۴۵۸.....	گفتار چهارم: حضانت
۴۵۸.....	گفتار پنجم: نسب
۴۵۹.....	گفتار ششم: عده

فصل دهم: فرزند خواندگی ۴۶۱

۴۶۳.....	مبحث اول: مفهوم فرزند خواندگی و شرایط آن
۴۶۴.....	گفتار اول: فرزند خواندگی در حقوق موضوعه
۴۶۴.....	گفتار دوم: شرایط فرزند خوانده
۴۶۴.....	بند اول: سن فرزند خوانده
۴۶۴.....	بند دوم: فوت اولیا یا عدم شناسایی آنها
۴۶۵.....	گفتار سوم: شرایط سرپرست
۴۶۵.....	بند اول: وجود رابطه زوجیت بین متقاضیان سرپرستی
۴۶۵.....	بند دوم: سن سرپرست
۴۶۶.....	بند سوم: ناباروری زوجین
۴۶۶.....	بند چهارم: اقامت در ایران
۴۶۷.....	بند پنجم: فقد سابقه جزایی مؤثر
۴۶۷.....	بند ششم: سپردن تضمین
۴۶۷.....	بند هفتم: سلامت

مبحث دوم: آثار فرزند خواندگی.....	۴۶۸
گفتار اول: برقراری حقوق و تکلیف.....	۴۶۸
گفتار دوم: نگهداری و تربیت.....	۴۶۸
گفتار سوم: احترام.....	۴۶۸
گفتار چهارم: اداره اموال و نمایندگی قانونی.....	۴۶۹
گفتار پنجم: هویت جدید.....	۴۶۹
گفتار ششم: فسخ.....	۴۶۹
مبحث سوم: تشریفات و آیین دادرسی.....	۴۷۰

فصل یازدهم: مؤلفه‌های امنیت حقوقی در حوزه خانواده ۴۷۱

مبحث اول: تعریف امنیت انسانی، حقوقی، قانونگذاری و قضایی.....	۴۷۲
گفتار اول: تعریف امنیت انسانی.....	۴۷۲
گفتار دوم: امنیت حقوقی.....	۴۷۵
گفتار سوم: امنیت قانونگذاری.....	۴۷۵
گفتار چهارم: امنیت قضایی.....	۴۷۵
مبحث دوم: دادگاه، قاضی، وکیل و پلیس تخصصی.....	۴۸۰
گفتار اول: قاضی متخصص.....	۴۸۰
گفتار دوم: وکیل اختصاصی.....	۴۸۱
گفتار سوم: پلیس ویژه.....	۴۸۱

ضمایم ۴۸۲

منابع ۴۹۱

علايم اختصارى

ق.ا.ج.ا.	قانون اساسى جمهورى اسلامى ايران
ق.م	قانون مدنى
ق.د.ع.ا.	قانون دادگاه عمومى و انقلاب
ق.آ.د.م	قانون آيين دادرسى مدنى
ق.آ.د.ك	قانون آيين دادرسى كيفرى
ق.م.ا.	قانون مجازات اسلامى
ق.ح.خ	قانون حمايت خانواده
ق.ا.ح	قانون امور حسبى

الحمد لله الذي لا يبلغ مدحته القائلون. ولا يحصى نعمائه العادون. ولا يؤدي حقه المجتهدون،
الذي لا يدركه بعدالهم ولا يناله غوص الفطن.

خانواده مهم‌ترین رکن اجتماعی است که ایجاد و انحلال آن علاوه بر آنکه به اراده طرفین است، جامعه نیز نسبت به آن حساسیت دارد. هرگونه استحکام یا تشتت در مبانی خانواده به نحوی هم پیوند، دیگر ارکان جامعه را نیز در معرض دگرگونی قرار می‌دهد و از این‌رو یکی از وظایف دولت‌ها، ایجاد تسهیلات برای تشکیل و تلاش بر دوام و بقای آن و استحکام بخشی به کوچک‌ترین واحد اجتماعی است.

دین یکی از قدیمی‌ترین و شاید بتوان گفت قدیمی‌ترین منبعی است که در خصوص حقوق خانواده الزامات و رهنمودهایی را تعیین نموده و بخش عمده‌ای از مفاد حقوقی در مجامع امروز نیز از همین منابع برگرفته شده‌اند و لذا بایسته است منظر دینی حقوق خانواده به نحو شایسته مورد تفحص قرار گیرد.

افراد، از منظر دینی، باید برای پایداری خانواده تلاش نمایند، تا کفو و همتای خود را انتخاب کنند و از فریب، خدعه و نیرنگ برای تشکیل این نهاد مقدس به شدت اجتناب نمایند، زیرا نيات ناپاک و گزینش مبتنی بر دروغ اثرات تکوینی و تشریعی خود را بر پایداری و ناپایداری این نهاد اجتماعی خواهد داشت.

اعضای خانواده دارای حقوق و تکالیف متقابل بوده که نباید زوجین از آن غافل بمانند، به ویژه آنکه طبع انسانی به گونه‌ای است که به جای آنکه همیشه یادآور تکالیف خود باشد، دائماً یادآور تکالیف طرف مقابل و تذکار حقوق خود است.

البته ادراک عمومی بر این است که اساس تعاملات خانوادگی بر مدار اخلاق به گردش درمی‌آید و در این شکی نیست، اما از آنجا که جنبه اخلاقی، وجه الزام و ضمانت اجرایی ندارد، طبعاً جایگاه علم حقوق در مباحث خانواده در صدر قرار می‌گیرد. زیرا گرچه وجه ظاهری و غالب رفتارها در خانواده به وسیله اخلاق تنظیم می‌شود ولی همواره این انتظار وجود دارد که زوجین حداقل به میزانی که خواستار حقوق خود هستند، در ایفای وظایف، تکالیف و تأمین حقوق دیگری اهتمام داشته باشند، در غیر این صورت خانواده محل رقابت‌های بی‌مورد و دعاوی پیاپی می‌گردد و مآلاً به جای آنکه زوجین سکینه باشند، به

سوهان روح یکدیگر بدل می‌شوند. از این‌رو گفته می‌شود هر یک از اعضای خانواده حقوق و متقابلاً تکلیف‌هایی دارند و در این صورت، طبعاً تأکید یک جانبه بر حقوق یک عضو باعث خواهد شد خانواده از تعادل خارج شود.

متأسفانه در بسیاری از قوانین با نگرش یک‌سویه و یا در برخی موارد با هدف استیفای حقوق عضوی که حقوق او در معرض تضییع است، بیش از آنکه به احیای حقوق عضو مورد نظر کمک نمایند به تلاشی خانواده کمک کرده‌اند.

در این کتاب سعی شده لوازم چنین نگرشی به حقوق خانواده را از جوانب مختلف و با رویکردی نسبتاً فراگیر مهیا سازیم به گونه‌ای که مسائل دینی و بومی و هم مسائل ناشی از تعاملات جهانی امروز را که در حقوق خانواده کشور ما دخیل بوده‌اند، مطمح نظر قرار گیرد. با این همه، از آنجا که در این کتاب هدف این بوده که بیشتر به طرح دیدگاه‌های نو- و نه الزاماً رایج- بپردازیم، علی‌رغم حجم نسبتاً زیاد متن، مبنای برگزیده‌گویی بوده و از این‌رو فصول و مباحث کتاب حاضر از نظر گستردگی یکسان نیستند و بنا به فراخور نیاز و بحث‌های علمی و کاربردی در مواردی موضوعی بیشتر و یا موضوعی که اختلافی نبوده یا در اجرا مبتلا به محاکم و عام‌الجلوی نبوده، به منظور جلوگیری از تکرار، به اختصار بحث شده‌اند.

یکی از مهم‌ترین نقاط تأکید این کتاب بر وجه حقوقی برگرفته از منابع دینی است. در دین اسلام تشکیل خانواده و پاسداری از آن مورد تأکید بوده و بر اساس سنت نبوی (ص) با ازدواج، نیمی از دین حفظ می‌شود و این نهاد مقدس شمرده شده است. نظر به اهمیت این نهاد اساسی که اس و بنیان جامعه بر آن نهاده شده، تبیین جوانب حقوق مرتبط با این نهاد ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

امروز به دلیل توسعه وسایل ارتباطی، جهان تبدیل به دهکده‌ای شده است که به شدت جوامع از هم تأثیر و تأثر می‌پذیرند، لذا جهانی شدن به عنوان یک پروسه و در مواردی به عنوان یک پروژه، دیگران به ویژه فرهنگ‌ها، آداب و رسوم و ارزش‌ها را تحت تأثیر خود قرار داده است.

این کتاب مشتمل بر ۱۱ فصل است که در ابتدا خانواده در دیدگاه‌های مختلف به ویژه از دیدگاه کتاب و سنت، سپس در این رهگذر اسناد بین‌المللی در حوزه خانواده و یا اعضا مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. نکاح و انواع خانواده با ویژگی خانواده‌های نوپدید و قرابت‌های نوین ناشی از تولیدمثل مصنوعی و رابطه این اعضا با یکدیگر در فصلی جداگانه آمده است.

سپس انواع نکاح، تفاوت، آثار و نحوه انحلال آن از طریق فسخ، طلاق و بذل مدت بررسی و در یک نگاه ولایت اولیا در نکاح فرزندان به ویژه دختران مورد بحث قرار گرفته است. یکی از معضلات زنان، امکان ازدواج مجدد مردان می باشد که تلاش شده مطالعه همه جانبه ای بر اساس آرای فقهی فقیهان در خصوص شرط ضمن عقد عدم ازدواج مجدد صورت گیرد و نتایج ناشی از تخلف از شرط، تبیین شود.

ولایت، قیمومت و حضانت نیز در ابعاد ولی، مولی علیه، قیم و حاضن مورد مذاقه قرار گرفته و ابعاد مختلف آن از قبیل ویژگی ها، اختیارات، تکالیف، حقوق و چگونگی پایان یافتن آن، در فصل ششم آورده شده است.

با توجه به آنکه در حال حاضر تولیدمثل به روش های مصنوعی و نوین با تصویب قوانین به نوعی در ایران نیز به رسمیت شناخته شده است، ضمن بررسی انواع آن، ابعاد مختلف این امر نوپدید نیز بررسی و در گامی فراتر شبیه سازی در حوزه درمانی و مولد و تغییر جنسیت، حقوق و تکالیف متأثر از آن به عنوان امری از امور مستحدثه با تکیه بر آرای فقیهان، اصول و قواعد حقوقی مورد کنکاش قرار گرفته است.

در خاتمه فصول امنیت حقوقی در حوزه خانواده مشتمل بر امنیت حقوقی، قانونگذاری و قضایی بررسی، مؤلفه های آن تبیین و به عنوان آخرین مبحث، لزوم دادگاه اختصاصی خانواده همراه با رسیدگی تخصصی، قاضی متخصص، وکیل محض در امر خانواده، پلیس ویژه و متولیان اجرای احکام مدنی آشنا به مسائل خانواده و آموزش دیده به عنوان بخشی از عوامل تأمین امنیت حقوقی در حوزه خانواده، مورد مطالعه قرار گرفته است.

مسئولیت تدوین و تألیف یک کتاب عموماً به نام یک یا چند فرد مشخص بر جلد آن رقم می خورد، اما بر هیچ کس پوشیده نیست که انجام هر کار درخوری جز با مشارکت و همیاری میسر نیست و از این رو مفروض است که از زحمات عزیزانی که در این طریق یاریگر بوده اند، تقدیر و تشکر به عمل آید.

در این راستا لازم است از کلیه همکاران محترم که در پژوهشکده خانواده دانشگاه شهید بهشتی به ویژه قطب علمی خانواده و یا دیگر عزیزانی که مساعدتی در تدوین و ترجمه متون داشته اند، به ویژه سرکار خانم دکتر فرزانه ملاحسینی - دانشگاه الزهراء (س) - در تدوین تمامی مباحث، جناب آقای حسن فدایی دانشجوی دوره دکتری حقوق خصوصی دانشگاه امام صادق (ع) در تدوین شروط ضمن عقد نکاح و استاد محترم جناب آقای سید محسن سیدین که در تدوین بخش خانواده از دیدگاه قرآن و سنت، مساعدت شایان توجهی نموده اند، تقدیر و تشکر نمایم.

از سرکار خانم دکتر مریم افشاری، سرکار خانم ماهرو غدیری دانشجوی دوره دکتری دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، جناب آقای مصطفی مظفری دانشجوی دوره دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تهران و جناب آقای حسن فدایی که در تدوین مبحث طلاق تطبیقی همکاری نموده‌اند، تقدیر و تشکر می‌نمایم.

در چاپ فعلی این کتاب که اکنون به دلیل شمول مباحث، نام آن به حقوق خانواده تغییر می‌یابد، از دانشجویان کارشناسی‌ارشد رشته حقوق خصوصی دانشگاه تربیت معلم، آقایان احمد نعمتی، شجاع روزبهانی، مسعود مرادی، اصغر صالح‌نیا، مهدی مظفری، محسن کاظمی حاجی‌آبادی و محمد نعیمی‌نژاد، که در فیش‌برداری بخش‌های الحاقی مساعدت داشته‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

بر خود فرض می‌دانم از حمایت‌های مادی و معنوی همکاران حوزه معاونت محترم پژوهشی و آموزشی سازمان تبلیغات اسلامی به ویژه حجة الاسلام والمسلمین سید جواد موسوی‌هوایی، قطب علمی خانواده و پژوهشکده خانواده دانشگاه شهید بهشتی، مدیران و همکاران محترم انتشارات جنگل جاودانه به ویژه آقایان مجتبی سجاد و امین لشکری که با چاپ اول و در حال حاضر با تکمیل مباحث پیشین، کتاب حاضر را به زیور طبع آراسته و این جانب را یاری رساندند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

امید است این نوشتار مقدمه‌ای برای استحکام بخشی به نهاد خانواده باشد و اساتید فن، جامعه علمی و قضایی کشور، نگارنده را از ارشادات خود بهره‌مند سازند.

اللهم وفقنا لما تحب وترضى والله عاقبه الامور

دکتر محمد روشن (عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

m-roshan@sbu.ac.ir

تابستان ۱۳۹۰

مصادف با رمضان المبارک ۱۴۳۲ ه.ق